

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

פסנת חולין דף נח

אגדות דבקה

"אמר רב לית בקא בר יומא, ולית דידבא בת שתא, אמר ליה רב פפא לאביי והא אמרי אינשי שב שני אימרא בקתא מבקא דאמרה ליה חזיתיה לבר מחווא דסחא במיא וסליק ואיכרך בסדינן ואותיבת עליה ומצת מיניה ולא הודעת לי וכו'".

כמוכן שהדברים, שנכתבו בדרך משל פנימי, זוקקים ביאור. הבן היודע מבאר את הנמשל כך: הזבובים והיתושים הם כוחות הרע והס"א. ה'בקא' הוא היצה"ר, וה'דידבא' הוא השטן (שאמנם הוא השטן והוא היצה"ר, אך הם מתבטאים באופנים שונים).

ביקדושין (ל, ב) אמרינן לחד מ"ד שהיצה"ר מתחדש בכל יום על האדם, כלומר כל יום הוא בא בפיתויים שונים וחדשים, וזה הפירוש "לית בקא בת יומא", שבכל יום יש יצה"ר חדש.

ומאיך השטן אינו שולט ביוה"כ, והיינו שאין 'דידבא' בן שנה, שבכל שנה הוא מתחדש.

והנה לבקא יש שני כוחות, המתקיימים באדם בשני אופנים: האחד לגרום לאדם לחטוא, והשני לגרום יסורים ומיתה לאדם החוטא. ואיתא באריז"ל שכוח היצה"ר הוא מה שמביא את היסורים ומיתה. וכוח הנקבה' שביצה"ר מסמל את הפיתוי לחטוא.

'בר מחווא' הוא הצדיק, שאינו נמשך על היצה"ר ומתגבר עליו. והיצה"ר של הנקיבה אינו שולט עליו, וכשהיא רואה את הכוח הזכרי של היצה"ר שמביא יסורים ומיתה על אותו אדם, יש לה טענה, איך יתכן שיש פורענות עליו כאשר היא לא שלטה בו (וזה הטענה בספור "איך לא אמרת לי?"). ואינה יודעת שיסורים אלה הם יסורים של אהבה, שמכפרים על כל הדור.

והפירוש 'שבע שנים' היינו שבעת הימים לאחר פטירת האדם שבסופם הנפש עולה למעלה, ואז נודעת צדקותו. וטענת הנקיבה מתקיימת רק לפני סיום אותם שבעה ימים, שאז נודעה צדקותו שיסוריו שייכים למערכת 'יסורים של אהבה' ולא לשליטה של כוחות הרע בעולם.

דף נט

שליט בעולמו יודע

הגמל הוא בהמה שמעלת גרה ואינה מפרסת פרסה, ואין עוד בהמות כאלה (חוץ ממה שמוזכר בתורה כגון השפן - רש"י וחס"י). ואמרו "שליט בעולמו יודע שאין לך דבר מעלה גרה וטמא", וכן נאמר לגבי חזיר שהוא הבהמה היחידה שמפריסה פרסה ואינה מעלה גרה.

המהר"צ חיות מציין שמכאן ראה לתורה מן השמים, דאיך יכול אדם לכתוב דבר כזה, דאולי ישנה בהמה בקצה העולם שיש לה סימן אחד של טהרה.

וכן מביא התורה תמימה (פרשת שמיני פ"א אות יז) שאמנם אנו רואים שמאז שניתנה התורה לא מצאו התיירים והחוקרים עוד מינים, והן הן מנפלאות תמים דעים וסגולת תורתו.

וכן מזכיר המלבי"ם (פרשת שמיני פ"א אות יז) "וזה מופת כי אלקים ראה ויספרה הכינה וגם חקרה".

והמהרצ"ח ומלבי"ם מוסיפים ומציינים את הגמל לקמן (ט, ב) "השסועה בריה בפני עצמה שיש לה ב' גבין וב' שדראות, וכי משה קניג או בלסטרי היה, מכאן תשובה לאומר אין תורה מן השמים".

ומוסיף המלבי"ם שבאמת מצאו בהמה כזו בדרום אמריקה, וזה מראה שהקב"ה נתן את התורה.

והאמת היא שהדבר נובע באופן הפוך. שידועים דברי הזוהר (ח"ב דף קסא, א) "אסתכיל באורייתא וברא עלמא", שכשם שמלך הבונה ארמון משרטט תכנית ולפיה בונה את הבנין, כך התורה היא התכנית של העולם, וכמו שכתוב (משלי ט) "ואהיה אצלו אמון", אל תקרי אמון אלא אומן. הסתכל הקב"ה במילה "שמים" שבפסוק "את השמים ואת הארץ", וברא את השמים, וכן ע"י הדרך.

מצד זה נמצא שאין מקום חיות לשום שורש בעולם אם אינו כתוב בתורה, א"כ אין הפירוש שהתורה "יודעת" כל מה שיש בעולם, אלא שכל שורש החיות של המציאות הוא בתורה. אין שום דבר בעולם שיכול להיות אם אינו כתוב בתורה. ועל כן אם התורה מזכירה שרק יצור אחד הוא מפרס פרסה ולא מעלה גרה, א"כ בהכרח שלא יתכן שיהיה במציאות בע"ח אחר.

דף ס-א

את שני הפאורות הגדולים

במעשה דקטרוג הלבנה. הדברים עמוקים ונשגבים, ונכתבו דברי תורה רבים על גמ' זו.

נביא כאן מה שביאר רבי יצחק אייזיק חבר בספרו אפיקי ים (שבועות ט, א) וכן המשמעות בחידושי אגדות לרשב"א, וכן הבנתי מדברי מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל.

וביסודו של דבר, אין הכוונה שהיה דו-שיח כפשוטו בין הקב"ה ללבנה וכו', אלא הביאור הוא כך:

השמש והירח הם המשפיע והמקבל. כל האור והאנרגיה בעולם מגיעים מהשמש, הירח מקבל את אור השמש ומעביר אותו הלאה. והם סמל למשפיע

הגדול שבעולם שהוא הקב"ה והמקבל הגדול שהוא כלל ישראל, שתפקידם להעביר את אור ה' אל כל העולם.

המצב האידיאלי הוא שהלבנה תשקף לגמרי את אור החמה ללא כל מגבלות. לכן החמה והלבנה נבראו כ"שני המאורות הגדולים". אבל בעוה"ז אין שייך דבר זה, שכן עם ישראל אינו יכול לשקף לגמרי את אור ה', ואין צדיק בארץ שיעשה טוב ולא יחטא. כל זאת מחמת מגבלות החומר ומידת הדין, שממנעים את האור. וזה הפירוש "אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד", שאינו מצד קנאה, אלא שמצד הגבולים שבעולם, א"א שהלבנה תשקף לגמרי את אור החמה. וכך עלה ברצון ה' שמתוך המגבלות יגיע כבודו.

הקב"ה בא בכיכול לפייס את הלבנה שאורה מוקטן, ע"י שמושיל אותה בלילה, והכוונה שעם ישראל מאירים לעולם וקובעים את החדשים. ועדיין לא נתיישרה דעתה, לכן הניח הקב"ה בלבנה את הכוח להתחדש בכל חודש. וכך גם אצל עם ישראל "שהם עתידיים להתחדש כמותה", ולבסוף הם יגיעו למצב של התחדשות והשלמה, ויתקיים "את שני המאורות הגדולים". בתוך הטבע של הלבנה הניח הקב"ה את כוח החידוש.

זהו שעיר ראש חודש. קרבן הוא מלשון קירבה, וכפי שמבאר המהר"ל (גו"א במדבר כח, טו) ש"חטא" כאן הוא מלשון חסרון, ושעיר ר"ח מסמל את חידוש הלבנה בכל חודש, שמבטא את ההתחדשות שטמונה בתוך הלבנה, דהיינו בתוך כלל ישראל. עד אשר לעתיד לבא יתקיים "והיה אור הלבנה כאור החמה". וזה הכפרה בכיכול, שיש כאן דרך לתיקון שטבע השם בבריאה. ועיין עוד מה שנכתב בעניין זה במסכת שבועות (ט).

נמצינו למודים איזה עומק מכבשונו של עולם מונח בדברי הגמרא כאן.

דף ט-ב

עומק ענין התפילה

"מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח הקרקע, עד שבא אדה"ר וביקש עליהם רחמים, וירדו גשמים וצמחו. ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים." מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל היה מבאר ע"פ ענין זה את עומק ענין התפילה. שהרי יש להקשות וכי אין הקב"ה יודע מה אדם צריך, ומה מוסיפה הבקשה, ובאמת אצל המוסלמים התפילה היא שבח בעלמא, ואין הם מבקשים מאומה, מהטעם הנ"ל.

אלא ביאור הדבר הוא שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, משום שדרך התפילה אדם מתקשר ומתבטל להקב"ה. רק דרך התפילה יורד השפע אל האדם. ע"י הפנייה להקב"ה באמצעות התפילה נוצר צינור של שפע.

כל מהות האדם הוא להיות מתפלל. ובתחילה חשב על כך בעצמו, ואח"כ מצא כן בבן יהוידע, דיש את האותיות שאינן מבוטאות, כגון באות אל"ף, מבטאים את הא', ואת הל' ופ' אין מבטאים. האותיות הנעלמות של המילה מגדירות את מהות הדבר.

המילה "אדם" מורכבת משלוש אותיות אד"מ, והאותיות הנעלמות שבג' אותיות אלה הן: לת, פת, ס, ובצירוף אותיות אלה יחד עולה "מתפלל". כלומר מהות האדם היא להתפלל. דוד אמר "ואני תפילה". זה עצם האדם - החיבור להקב"ה.

ה' רוצה לתת לכל אדם שפע בלי גבול, אך כדי להוריד את השפע, על האדם

להתקשר לבוראו. להיות "מתפלל".

וזהו עומק דבי הגמ' כאן שהעשבים נבראו כבר ביום שלישי, אבל צריך שיבוא אדם להתפלל עליהם להביא את גילוי השפע בעולם.

דף טא

סיפני העוף

לעוף טהור יש ד' סימנים: אצבע יתירה, זפק, קורקבנו נקף, אינו דורס ואוכל.

הרמב"ן (ויקרא יא, יג) כתב שעיקר הסימן הוא הדריסה, שכן היא מסמלת אכזריות, והאוכל עוף כזה נכנס בו טבע אכזרי. וברבינו בחיי (שם) הוסיף "כי לפי שהקב"ה בוחר הטוב ואוהב השפלות וכל שאר המדות הטובות, ושונא האכזריות וכל שאר המדות הרעות, לכך בחר בקרבנו בבריות השפלות והתמות". ועל כן הרשעים נמשלים תמיד לעופות טמאים דורסים.

בספר מי השילוח (פרשת שמיי) מבאר את הסימנים כדלהלן:

רש"י מפרש ש'דורס ואוכל' פירושו שמחזיק את המאכל עם הרגל, ולתוס' פירושו שאוכל מיד כשטורף ואינו ממתין עד שתמות. לפי תוס' טבע זה מורה על כעס. ולרש"י טבע זה מורה על חוסר בטחון בה', שירא פן יקחו ממנו את המאכל ולכן מחזיק אותו עם הרגל.

אצבע יתירה מורה על ישוב הדעת, כי באצבע הוא מחזיר פניו מן הרגל, ורומז כי בכל מרוצתו יש לו מעצור וישוב הדעת.

זפק מורה שיהיה כמולא בדברי תורה, שאחר שאכל כדי שבעו מניח המותר בופק, כדוגמת הת"ח שלומדים תורה וגם אחרי כן נשמרת בהם התורה.

קורקבנו נקף הוא כנגד תאוה, שהמאכל נקף החוצה ואינו נותן לתאוה להטות אותו ממת ה'.

רבי צדוק הכהן כותב (קומץ המנחה אות כד) דאיתא בסוגיין שלעורב יש שני סימני טהרה, ובתוס' מבואר שסימנים אלה הם זפק וקורקבנו נקף, ומבאר רבי צדוק ששני סימנים אלה מתקנים את התאוה (והוא קצת אחרת מביאור רבו הנ"ל).

והנה, עורב משול לעשיו, ויש לו קצת סימני טהרה, כדמצינו בחזיר שמפריס פרסה. שעשיו אומר שהוא טהור כיון שיש בו קצת טהרה. וכן בעוף הביאור דעשיו אין מדת תאוה, אלא כעס ורציחה. ובחלק של התאוה הוא לא נחשב חסר. ועל כן העורב יש בו סימני טהרה במה שנוגע לתאוה. אך מאחר ובחלקים האחרים הוא פחות וחסר, על כן הוא עוף טמא.

דף טב

כשרות עוף ההודו

תרנגולתא דאגמא, בתחילה התיירוה, ואח"כ כשראו שדורסת, אסרוה. וכתב רש"י שאין לאכול עוף אלא במסורת, שכן רואים שא"א לסמוך על מה שאנו רואים.

וכן פסק הרמ"א (יו"ד פב, ג) שאין לאכול שום עוף אלא ע"פ מסורת.

מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל הזכיר בשיעורי רבב"ח, שהיתה קהילה בגרמניה שביום אחד שחטו מאה מיני עופות כדי לשמור על המסורת אודות עופות אלה.

העולם". אלא שכאן מדובר על שורשי הדברים, והקב"ה שאמר והיה העולם מתחילתו, יצר את הבהמות בצד של המעשה שהוא הגבורות. ואילו העופות שייכים לשורש הטהרה. וכן מצינו ששחיתו קלה יותר, שהוא שייך לצד התיקון יותר.

וכן מצינו שרשעים משולים לבהמה, כדברי הגמ' בתחילת המסכת (ה, א) "מן הבהמה להביא בני אדם שדומים לבהמה", ואילו אצל עופות נאמר "דירתן של עופות טהורים עם הצדיקים" (סנהדרין קח, ב).

ונשוב לדברי המהר"ל (ומאריך יותר בנצח ישראל פרק מב), ובא לבאר את הגמ' בע"א שהעוף "רחם" מסמל את הרחמים בעולם. והיינו, דכיון שהעוף מביא את הדיבור בעולם, על כן כשרחמים ממשמשים ובאים לעולם, העוף מספר זאת, וכעין נבואה שמוגלה רחמים חדשים. כל המושג רחמים הוא קשר בין המרחם והמרחום, על כן שמו של העוף הוא "שרקרק", שיש בו אותיות "קשר".

ואמרו בגמ' שכאשר העוף עומד בארץ, זהו סימן לביאת המשיח, ומבאר המהר"ל שהכוונה שמביא את הרחמים עד לארץ. ונוסף שהארץ הוא מקום חומרי (שם הבהמות), וכשהרחמים באים עד לשם, זה סימן לגאולה.

ואמנם כוח העוף יכול לשמש לרעה, כפי שיש נבואה רעה - נביאי שקר. וזהו שאמרו כאן שהיה עוף בדאי.

עכ"פ למדנו שהעוף מייצג כוח רוחני של דיבור.

דף טד

בת היענה

איסור ביצת העוף ילפינו מהכתוב "ואת בת היענה" דהיינו הביצה של היענה. עיין בסוגיא.

ויש להעיר מדוע ילפינו ביצת עוף טמא דוקא מהעוף הזה.

ויש לבאר, דהנה בספר הברית (ח"א מאמר יד פ"ה) כתב שהמיוחד בבת היענה הוא שהיא מסתכלת על הביצה ובכך היא מתחממת, ודלא כעופות אחרים שצריכים לישב על הביצה. ולפי זה ניכר מהו "כח הראייה". ועל כן התנאים והאמוראים ששמרו על כוח ראייתם יכלו להמית אדם ע"י "נתן בו עיניו".

וכן הובא בארז"ל (אוצרות חיים שער הנקודים פ"א), שביצת היענה נולד ממונה האפרוח ע"י הסתכלות בה.

בדרשות חת"ס (ח"ג עמ' פג) מבאר על פי זה את הכתוב המוזכר בסוגייה: "בת עמי לאכזר כיענים במדבר", שכמו שבת היענה רק מביטה על הביצה ואינה יושבת עליה, כך כלל ישראל זנו בעיניהם כיענים. ומשמעות דבריו היא שבת היענה מפסידה בכך שאינה מתקשרת באופן ישיר ומוחשי אל הביצה, שכן אינה יושבת עליה, וכוח זה נקרא "אכזריות", שאין קשר ישיר בין האם לאפרוח.

מעתה יתכן לבאר מדוע ביצת עוף טמא נלמדה מבת היענה, שאצלה רואים בחוש את חסרון הקשר בין האם לאפרוח, וומכאן המקור לשאר העופות הטמאים, דכאן בבת יענה רואים זאת בחוש שיש חסרון בקשר בין האם לאפרוח, וה"ה דזהו החסרון בכל עופות הטמאים.

ומכאן עלה הפולמוס על עוף ההודו, שמצאו אותו באמריקה (וקראוהו 'הודו' משום שבתחילה חשבו שהגיעו להודו).

בשו"ת האלף לך שלמה (יו"ד סי' קיב) צווח על כך, ואוסר לאכול את העוף הזה משום חסרון מסורת. ומה שמחזיקים מסורת תושבי אמריקה, אין זה נחשב מסורת, שהיישוב שם חדש, והראשונים שנתיישבו שם לא היו ת"ח.

לעומת זאת, מנהג ישראל לאוכלו, וכן מביא בספר דמשק אליעזר (חולין פרק ג אות נא) שעוף זה נחשב כתרנגול ומותר לאכלו.

ובספר דרכי תשובה (יו"ד סי' פב אות כו) מביא אריכות מדברי הפוסקים. השואל ומשיב כתב שהמתירים את ההודו חלקו על הרמ"א וסברו שא"צ מסורת, אבל מה נעשה שאנו נוקטים כהרמ"א.

ומ"מ יש ב' טעמים להתירו: א) בספר ערוגת הבושם (קונטרס בסוף הספר סי' טז) כתב שיעיקר סברת רש"י הוא שאנו חוששים שמא העוף הזה הוא דורס. אבל אם יש לנו ברירות גמורה, לית לן בה. ועל כן עוף ההודו שמצוי בינינו שנים רבות, אין ספק שהוא לא דורס.

ב) בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' כב) כתב דבר חידוש, שבודאי מעיקר הדין היו צריכים לאסרו, אך משום מה לא אסרוהו, וממילא הוחזק להיתר ואין ראייה לאסרו, ועל כן מותר. וכן מוכח ברש"י שבתחילה התירו את תרנגולתא דאגמא עד שהוכיחו לאסרו. ויש להוסיף על דבריו, שמנהג ישראל הוא בר סמכא, שאם אינם נביאים, בני נביאים הם. ועל כן אם התפשט דבר בכלל ישראל, זה עצמו מהווה מקור להתיר.

דף טז

פעלת העוף

בדף זה מצינו שתי נקודות שבהן רואים את המעלה שמויצגת ע"י עוף. בעמ' א' הגמרא מביא שהעוף מייצג מידות תרומיות, כחסידיה ורחם מבאר המהר"ל (חי' אגדות), "כי העוף בשביל שהוא פורח למעלה יש לו מזג דק ביותר, לא כמו שאר בע"ח... רק העוף שהוא פורח באויר וברוח מוכנים לזה ביותר (לקבל הדבר שהוא למעלה)". כלומר, העוף שפורח באויר נחשב בעל חי יותר רוחני.

והמהר"ל בנצח ישראל פמ"ב מוסיף על זה שזהו כעניין הנבואה ששייך לקבל דיבורים רוחניים, כן העוף מביא לעולם גילויים של מידות עליונות.

מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל בספר נחותי ימא (מאמר ט) מבאר זאת יותר.

דהנה ידוע שיש מחשבה דיבור ומעשה. הבהמות שייכות לעולם המעשה שהוא החומרי ביותר. העוף שייך למקום יותר גבוה, לעולם הדיבור. וכן מובאר בפסוק (קהלת יב, ג) "כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר", כלומר שהדיבור מתפשט ומעופף לכל העולם. העוף מייצג דיבור. ועל כן הם מצפצפים ומשוררים.

ובסוכה (כה, א) אמרו על יונתן בן עוזיאל, שבשעה שיושב ועוסק בתורה, כל עוף שפורח עליו מיד נשרף, והיינו שהיה במדרגה גבוהה יותר ממקום הדיבור, ועל כן העוף השייך לדיבור היה נשרף.

ובזה מבאר את הגמ' להלן (ע"ב) "תניא רבי אומר גלוי ידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבהמה טמאה מרובה מן הטהורות לפיכך מנה הכתוב בטהורה, גלוי ידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעופות טהורין מרובין על הטמאין, לפיכך מנה הכתוב בטמאין", ולכאורה צ"ב מהו הלשון "גלוי ידוע לפני מי שאמר והיה